

Die uw jeugd vernieuwt
als die van een arend. . .

De Reformatie

jaargang 59 / 28

7 april 1984

WEEKBLAD TOT ONTWIKKELING VAN HET GEREFORMEERDE LEVEN

De Interkerkelijke Psalmberijming weer toetsen? III (slot)

UIT DE SCHRIFT

Onderbroken bruiloft

KERKELIJK LEVEN

Over de 'basis'

KORT GEHOUDEN

V.P.G.

ZENDING EN EVANGELISATIE

Lucas Lindeboom als

Evangelist II

INGEZONDEN

'Het ging van synode tot synode steeds achteruit' of 36 jaar

kontakt met de CGK

PERSSCHOUW

God en het lijden

In de vorige artikelen werd hernieuwde aandacht gevraagd voor de IKB. Nu selectie mogelijk is en de synode Heemse-1984 dichterbij komt, eist deze berijming die als dichtterlijk wordt getypeerd opnieuw onze belangstelling op.

Wat is dat eigenlijk: een dichtterlijke tekst? Is berijmen proza-op-rim-zetten of gelden hierbij specifiek poëtische eisen. In dit artikel wordt duidelijk gemaakt dat de herziene proefbundel te veel het spoor van berijmd proza volgt.

De Interkerkelijke Psalmberijming weer toetsen? III (slot)

■ Een (on)berijmde psalm is géén proza!

Op de synode Arnhem-1981 werd door de hoogleraren Trimp en Schilder gevraagd om meer aandacht voor de poëtische kant van de psalmberijming. Prof. Trimp vraagt als adviseur zelfs twee keer méér neerlandici. Na het tweede verzoek antwoordt de voorzitter van het deputaatschap. In de Acta (art. 88) wordt het volgende als samenvatting gegeven: 'Inzake het advies van prof. Trimp merkt hij op, dat de poëzie van het Hebreeuwse lied in onze bijbelvertaling wordt weergegeven in proza. Hij is van mening dat het weergegeven van Hebreeuwse poëzie in Nederlandse poëzie, en dan tekstgetrouw en bovendien gebonden aan een vastgestelde melodie, een onmogelijke taak is'.

De Psalmen in de NBG-vertaling geen 457 poëtische tekst? Ik neem Psalm 1 : 1 en 2: 'Welzalig de man die niet wandelt in de raad der goddelozen, die niet staat op de weg der zondaars, noch zit in de kring der spotters; maar aan des HEREN wet zijn welgevallen heeft, en diens wet overpeinst bij dag en bij nacht'.

Een lezer die nog lezen kan zal nu dadelijk 'ho!' roepen. Want in de Bijbelvertaling van het NBG staat Psalm 1 : 1 en 2 als volgt:

Welzalig de man die niet wandelt
in de raad der goddelozen,
die niet staat op de weg der zondaars,
noch zit in de kring der spotters;
maar aan des HEREN wet zijn welgevallen
heeft,
en diens wet overpeinst bij dag en bij nacht.

Waarom? Omdat in de Hebreeuwse poëzie stijlfiguren worden gebruikt die grotendeels wél in de Nederlandse vertaling zijn over te brengen. Er is sprake van een man die *wandelt, staat, zit*. We noemen dit parallelle, 'evenwijdig-lopende' zinnen. Die zinnen worden ook niet voor niets afgebroken bij 'wandelt', bij 'goddelozen' – 'zondaars' – 'spotters'. Het afbreken van de zinnen is een poëtisch middel om beter de boodschap over te laten komen.

In de Korte Verklaring gaat dr Ridderbos er zonder meer van uit dat we met een dichtterlijke tekst te maken hebben. In de grondtekst zou de woordschikking in vers 1 nog meer verschillen dan in de NBG-vertaling wordt weergegeven: 'staat' hoort eigenlijk achteraan de zin te staan. In de trits wandelt-staat-zit is een opklimming, climax onmiskenbaar aan te wijzen; de 'man' wordt steeds meer één met de goddelozen. Fraai is ook dat de 'weg' uit vers 1 terugkeert in vers 6: er is correspondentie tussen begin en slot.

In veel gezinnen vinden we de Korte Verklaring. Mag ik u vragen de Inleiding van het deel *Psalmen* (I) te lezen. Een citaat eruit: 'De Hebreeuwse dichter houdt ervan met een woord te spelen, het in meer dan één lijst te zetten, de verschillende schakeringen ervan te doen uitkomen'.¹ De dichter (Ridderbos zegt niet *schrijver* of *prozaïst*) gebruikt bepaalde klanken, sleutelwoorden ('weg' o.m. in Psalm 1), overdrijvingen, woordschikking, enz.

In een vertaling zijn sommige dingen niet terug te vinden. Een bepaalde Hebreeuwse klank bijvoorbeeld is moeilijk over te nemen. Maar een 'vertaler' houdt nog heel veel andere stijlmiddelen over om de tekst als

Wat schijnt nu het meest betrouwbare advies? Neem een geaccepteerde Bijbelvertaling (NBG bijvoorbeeld) en vul met de regels van deze onberijmde versie het aantal lettergrepen dat de melodieregellen eist in. Probeer u het maar eens.

Dat lukt al niemand bij de eerste regel, laat staan bij een hele psalm! Het is dan ook niet de goede methode, want wat willen we maken? Toch een *lied*! Geen opsomming van Bijbelversregels die in hun oorspronkelijke context wel een eenheid vormen maar in een strofe-verpakking zich niet gelukkig voelen. We hebben daarbij een melodie, die om een bepaalde toon vraagt; we hebben een 'soort' psalm: klagend, smekend, jubelend, triomferend, eisend; wat een rijkdom aan stemmingen!

Om nu een lied te maken dat zo'n 200 jaar mee kan, hebben we dichters nodig die met oog (en een hart) voor al die onderdelen er één geheel van weten te vormen. Geen invullesjes-mensen, geen woordenschrapers resp. invullers, wel mensen die weet hebben van een lied als poëtische tekst voor het kerkvolk. Geen betogend proza, wel kerkpoëzie.

Zou u er iets voor voelen om het prachtige proza van Calvijn een reden te noemen de grote reformator als psalmberijmer te vragen? Nu, Calvijn zelf niet, want hij was zo intelligent en wijs hardop in de kerk te zeggen dat hij het niet kon. Hij vroeg Béza!

■ Berijmen/dichten

In de discussies rond 'berijmen' kom ik telkens weer een aantal valse tegenstellingen tegen die de helderheid van de materie niet bevordert.

Voorbeeld: we moeten *berijmen*, niet *dichten*; of anders gesteld: we hebben berijmers nodig, geen dichters. Commentaar van mijn kant: onder berijmen moeten we verstaan het maken van een tekst die op een bepaalde melodie is te zingen; de tekst is in strofenvorm verdeeld en de versregels hebben eindrijm. Om dit moeilijke werk te laten verrichten hebben we dichters nodig die de gegeven melodie en strofe-vorm honoreren. Weg tegenstelling.

Maar wat wordt er nu gesuggereerd? Dichters wijken van de te berijmen Bijbeltekst af. Ze zijn vrij-geesten, hoogdravend van taal omdat ze vanuit een 'ivoren toren' neerzien op het volk waarvoor ze de volks-liederen moeten maken, enz.

De 'kenners' die berijmen zien als het vervaardigen van 'berijmd proza' waarschuwen regelmatig voor het te dichtertelijke. Het is vooral Ds. H. Hasper geweest, en in zijn

'poëzie' bij de lezer over te laten komen. Hij kan, zoals bij Psalm 1, de zinslengte, de woordschikking, de climax, gerust 'overnemen'. En ergens anders een klank herhalen!

De Bijbel biedt de Psalmen aan als poëtische tekst. Dat is geen vondst van mij, dat is een gegeven vooraf. Ook een belangrijk basisgegeven voor het berijmen van psalmen.

■ Berijmen: moeilijk werk

Een dichter die gaat berijmen heeft een vertaalde tekst of een grondtekst (het Hebreeuws), een melodie waar Franse woorden in eerste instantie mee correspondeerden, een bepaalde regellenlengte, een strofenvorm, een metrum, een rijmschema, een reeks kerkelijke commissies die op de Schriftgetrouweheid toeziet.

458

Een gedeelte van Psalm 35 uit de Biblia Hebraica, Stuttgartensia. Let op de verschillende lengte van de versregels: een poëtisch gegeven!

35 לְדָוִד
רִיבָה יְהוָה אֶת־רִיבִי לֵאמֹר אֶת־לִחְמִי
2 הַחֲזֹק מִגֵּן וַעֲזָה וְקוֹמָה בַּעֲזָרָתִי
3 וְהִבֵּק חַיִּית וְסֹנֶר לִקְרַאת רִדְפִי
4 אָמַר לְנַפְשִׁי וְשַׁעֲתָד אֵנִי
5 יִבְשׁוּ וְקִלְמוֹ מִבִּקְשׁ נַפְשִׁי
6 וְסֹנֶר אֶתֹר וְחִפְרוּ חֲשָׁבֵי רַעְתִּי
7 יְהוּ כְּמִין לִפְנֵי יְרוּחַ וּמֵלֶאכֶד יְהוָה רֹחֶה
8 וְחִידֵרֵם תִּשָּׂה וְתִלְקֶלְקֹת וּמֵלֶאכֶד יְהוָה רֹדֵם
9 כִּי־חָנָם טָמְנָה־לִּי שִׁחַת רַשָּׁעִים חָנָם חֲפָרִי לְנַפְשִׁי
10 תְּבוֹאָהוּ שׂוֹאֵה לֹא־יָדַע וְרַשְׁתּוֹ אֲשֶׁר־טָמַן תִּלְכְּדוּ בְּשׂוֹאָה
11 וְנַפְשִׁי תִּגְלֵ בִּיהוָה חֲשִׁישׁ בִּישׁוּעָהוּ
12 כָּל עֲצָמוֹתַי תִּאֲמַרְנָה יְהוָה מִי כָמוֹךָ
13 מִצִּיל אֵנִי מִחֲזֹק מִמֶּנִּי וְעַתָּה וְאֶבְיוֹן מִנִּלְוִי
14 יִקְדְּמוּ עָרֵי חָמָס אֲשֶׁר לֹא־יָדַעְתִּי וְשִׁאֲלוֹתַי
15 יִשְׁלֹמוּ רַעַה תַּחַת טוֹבָה שְׂכֹלִי לְנַפְשִׁי
16 וְאֵנִי בַּחֲלוּתָם לְבוֹשִׁי שָׁק עֲנִיתִי בְּצוּם נַפְשִׁי
17 וְתַפְלִי עַל־חֲיוֹקֵי תְשׁוּבָה 18 כָּרַע־כְּאֶחָ לִּי
19 תַּחֲתֵלְכָתִי כְּאֶבֶל־אִם קָדַר שְׁחֹתִי
20 וּבְצִל־שִׁמְחָה וְנֶאֱסָפוּ נַאֲסָפוּ עָלַי
21 גִּבִּים וְלֹא־יָדַעְתִּי יִקְרְעוּ וְלֹא־דָמוּ

KERNREDACTIE:
DR. K. VELING (eindredacteur)
DS. C. J. SMELIK,
DR. W. G. DE VRIES.

BREDE REDACTIE:
PROF. DRS. D. DEDDENS,
PROF. DR. J. DOUMA,
PROF. J. KAMPHUIS,
PROF. DR. C. TRIMP,
DS. C. J. SMELIK,
DR. K. VELING,
DR. W. G. DE VRIES.

Alle stukken bestemd voor de
Redactie aan:
K. Veling,
Postbus 99, 8050 AB te Hattem.

ADMINISTRATIE
Uitgeverij
Oosterbaan & Le Cointre B.V.
Postrekening 406040
Postbus 25, 4460 AA Goes
Tel. (01100) 15591

Advertenties 40 cent per mm.
Contracttarief op aanvraag.
Advertenties
(01100) 27555, toestel 10.

Zonder schriftelijke toestemming
van de uitgever is het niet toe-
gestaan artikelen uit dit blad over
te nemen.

Abonnement: f 69,— per jaar.
Buitenland: f 121,20 per jaar (zee-
post).
Losse nummers f 1,40 (excl. porto).

voetsporen ook (enkele?) deputaten (zie de door mij aangehaalde woorden uit de Acta Arnhem-1981), die *dichten* samen laten vallen met het verhevene, de schoonheid. Ik verwijs in dit verband naar het boekje van prof. J. Kamphuis: *Martinus Nijhoff, dichter van een nieuwe Psalm 150*, waarin duidelijk wordt gemaakt dat de verkeerde schoonheidstheorie van Hasper alles te maken heeft met z'n berijmd-proza-werk.²

Maar Totius was toch ook dichter? En Marinix dan, de maker van 'ons' Wilhelmus? En Revijs dan, een groot gereformeerd dichter. Zij werkten voor de kerken. Maar de kerken in Nederland hadden in de zestiende en zeventiende eeuw liever Datheen, die om z'n vurigheid werd geprefereerd. De beste berijmingen uit de bundel van 1773 zijn van *dichter*-dominees!

In zijn monumentale werk *Psalmberijming 1967* laat Dr. H. Schrotten duidelijk zien dat de dichters van de IKB zich gewonnen geven aan de grondtekst, op- en aanmerkingen van hooggeleerde heren en kleine luiden uit de kerken wisten te verwerken. Maar – om een voorbeeld van de werkwijze van deputaten te noemen – ze zouden heel vaak niet toegestaan hebben dat 'gij' door 'u' werd vervangen. En ik geef ze gelijk, met o.m. Dr. Ida Gerhardt, vertaalster, dichteres: 'u, vaak zo storend onmuzikaal'.³ Zeker aan het begin kan 'u' stotend werken en voor de afwisseling lijkt me Gij/U ook geen overbodige zaak. Wie poëzie als proza ziet schrapt gewoon links en rechts de 'Gij's' en vult computerachtig 'U' in, maar geen *dichter* die de ~~zware taak van de kerken heeft gekregen om liederen voor de liturgie te maken~~ *dichter* voelt zich hierbij thuis, ook geen *dichter* die de ~~zware taak van de kerken heeft gekregen om liederen voor de liturgie te maken~~.

Een andere valse tegenstelling: berijmen is gemakkelijker dan dichten. Misschien nog wel moeilijker. Als ik zie hoe gereformeerd Nederland zijn 'beproevingen' opstuurt en hoe gemakkelijk de teksten zich laten veranderen, dan vraag ik me af: waren die teksten zo slecht of zijn we als kerkvolk zo intelligent? M'n grootste bezwaar is eigenlijk dat al die veranderingen niet meer in handen van dichters kwamen en komen. Zo kom ik bij de (herziene) proefbundel.

■ De herziene proefbundel

Een onberijmd psalm is geen proza en een berijmd evenmin. Toch klinkt in het deputatenrapport steeds door dat berijmen proza-op-rijm is. Gelukkig – zo toonde ik in m'n tweede artikel aan – is het poëtisch leven soms sterker dan het leer-proza.

Maar het lijkt me beter het besluit van de kerkeraad te Dalfsen te honoreren, waarin de raad vraagt de toetsingstermijn van de verbeterde versie van de Psalmberijming te verlengen. Als overwegingen worden daarbij genoemd: Verlenging van de toetsingstermijn stelt de kerken beter in de gelegenheid om gefundeerd te reageren op de aangeboden nieuwe versie. Rekening houdend met het feit dat a. 21 compleet nieuwe psalmen zijn aangeboden en b. van de overige psalmen 60% gewijzigd is (dit percentage is gebaseerd op een onderzoek waarbij 30 psalmen zijn vergeleken met de vorige versie) kan gerust gesteld worden dat de kerken de

² Amsterdam, 1977, p. 52-63.

PSALM 126

Genève 1551

De berijming van Psalm 126 (IKB)

1 Toen God de HEER uit 's vijands macht
Sions gevangnen wederbracht
en ons verlost' uit nood en pijn,
scheen het een blijde droom te zijn.
Wij lachten, juichten, onze tongen
verhieven 's HEREN naam en zongen.
Toen hieven zelfs de heidnen aan:
„De HEER heeft hun wat groots gedaan”.

³ NRC, 3 febr. '84

2 Gij hebt, o HEER, ons bijgestaan
en grote dingen ons gedaan.
Gij hebt uw stad opnieuw gesticht,
wij juichen in het morgenlicht.
Laat alle ballingen nu keren
en juichen in het huis des HEREN.
Wend thans ons lot, maak ons verblijd
als stappen in de regentijd.

3 Wat men hier nu met tranen zaait,
wordt eenmaal met gejuich gemaaid.
Wie 't zaad draagt dat hij zaaien zal,
gaat wenend voort en zaait het al.
Maar bij het feest der eerstelingen
zal hij verheugd het oogstlied zingen.
Dan keert hij weer te goeder uur
en draagt zijn schoven in de schuur.

nieuwe versie nog niet voldoende hebben kunnen beproeven. (De classis Zwolle betuigde adhesie aan dit voorstel).

In deze tijd van uitstel kan bekeken worden of de verbeteringen in de nieuw aangeboden liederen wel poëtisch verantwoord zijn. Zo vind ik Psalm 15, couplet 1 regel 3, zeker geen verbetering, want in 'Wie mag met U in vrij verkeer uw hoge berg betreden. Heer' is 'in vrij verkeer' geen goed Nederlands. Om de plaatsruimte die ik heb nu functioneler te gebruiken zal ik niet allerlei voorbeelden

geven. Ingrepen in bepaalde teksten leveren weer moeilijkheden op: Psalm 3 : 3 geeft nu in regel 8: 'al is mij alles tegen'. Geen Nederlands. Psalm 69 : 5, zesde regel was: ' 't is mij zo bang. . . .'; dit wordt: 'het is mij bang'. 'Het is mij bang te moede', maar 'het is mij bang' slaat nergens op. Er blijven legio voorbeelden van zwakke plekken.

U zegt misschien: die zullen er altijd wel blijven. Dat ben ik met u eens, maar nieuw-aangeboden teksten (21 in getal) zullen zeker beproefd moeten worden, ook in de gemeentezang. Zou Heemse-1984 nu opeens besluiten zonder een goede voorbereidingstijd deze 21 definitief op te nemen dan verzeker ik u dat we met een aantal stuntelige fouten blijven zitten.

■ Twee wegen, parallel naar hetzelfde doel

We kunnen beter rustig aan doen en tegelijkertijd het tweede verzoek inwilligen van o.m. de kerk te Dalfsen. Dat luidt: de bezwaren tegen de IKB – via een eventueel nieuw deputaatschap – te formuleren, en die bezwaren voor te leggen aan het Bestuur van de Interkerkelijke Stichting van het kerklied. Er kan worden nagegaan hoeveel psalmen van de IKB veranderd mogen worden. Op de volgende generale synode kan dan een beslissing genomen worden nadat de kerken minstens een half jaar de tijd hebben gekregen om te reageren.

De grond van dit verzoek – zo formuleert de kerkeraad van Dalfsen – is het nieuwe feit dat de IKB de eis om de complete bundel te aanvaarden heeft laten vallen. Door deze nieuwe opening komt een (misschien wel groot) aantal alternatieve berijmingen binnen bereik. Het zou te betreuren zijn als deze alternatieve berijmingen zouden worden uitgesloten van het onderzoek dat moet dienen om tot een zo verantwoord mogelijke Psalmberijming te komen.

M.i. zal dan onherroepelijk de vraag naar voren komen: welke berijming is de beste. Mijn mening kan nu bekend zijn. Ik kies voor de IKB omdat dit werk door dichters is gemaakt en via theologen en kenners is getoetst en door veel kerken als berijming erkend. De herziene proefbundel is niet van zo'n formaat dat ik een uitzonderingspositie in Nederland verantwoord vind. Bij de selectie van de IKB zullen we bezwaren fundamenteel moeten formuleren voor we naar het bestuur van de IKS gaan. Het aantal dat uitgeselecteerd wordt, kon nog best eens meevallen omdat we de laatste jaren in de discussies rond de onderwerpen 'taal' en berijmingen wel het een en ander hebben geleerd. Mocht de con-

frontatie met de IKB mislukken dan kunnen we de herziene versie van de herziene proefbundel gaan zingen.

Maar eerst *dubbelsporig* verder. Het gaat om een belangrijk deel van ons liturgisch bezig-zijn. Ik hoop dat u geproefd hebt, dat ik niet een of andere poëtische franje zit te verdedigen, maar me als belijdend lid verbonden weet met die éne gemeente die mag zingen op weg naar het nieuwe Jeruzalem waar de preek plaats moet maken voor het lied. Maar het lied moet *lied* blijven.

L. L. Bouwers

Naschrift bij het artikel van W. G. de Vries 'De gereformeerde levenswandel' in de rubriek Kerkelijk Leven

Een briefschrijver maakte me erop attent dat ik in deel 2 van de serie over 'De gereformeerde levenswandel' ds C. J. de Ruijter niet correct zou hebben weergegeven. Hij acht dit verschil in weergave zo groot dat hij 'met klem' een spoedige correctie verzoekt. Ds De Ruijter had nl. geschreven, dat we niet *primair* deze boodschap aan elkaar hebben, dat we dezelfde levensstijl moeten vertonen.

Ik mag mijn correspondent erop wijzen dat ik dit *letterlijk* in m'n eerste artikel heb weergegeven. Ik mag hem er ook op wijzen dat ik in m'n tweede artikel héél goed de bedoeling van ds De Ruijter blijf te hebben verstaan en weergegeven. Ik zelf waarschuwde daar ook tegen wettische prediking en het opleggen van 'bepaalde gedragsregels' zonder meer. Ik voldoe dus aan dit verzoek tot 'spoedige' correctie, maar zie niet in dat ik op enige wijze de intentie van ds De Ruijter niet goed heb doen doorkomen. Ik sta daarin immers naast hem!

W.G.d.V.

Er zullen echter dagen komen, dat de bruidegom van hen weggenomen is en dan zullen zij vasten, te dien dage.

Marcus 2 : 20

Onderbroken bruiloft

■ De Bruidegom

De Here Jezus heeft gedineerd in het huis van Levi, de ex-tollenaar. Het is juist een vastendag voor de discipelen van Johannes de Doper en de discipelen van de Farizeeën. Aan de Here Jezus wordt de vraag voorgelegd: 'Waarom vasten de discipelen van Johannes en de discipelen van de Farizeeën wel, maar uw discipelen niet?'

Vasten is voor de volgelingen van Johannes de Doper een uiting van verootmoediging en boete. Het past bij de prediking van Johannes: Bekeert u! Het koninkrijk van God is nabij! De Farizeeën en hun leerlingen vasten heel vaak, twee maal per week zelfs. Zij zien het als een verdienstelijk werk. De achtergrond van het vasten bij de discipelen van Johannes en bij die van de Farizeeën is dus verschillend. Maar van beide geldt, dat het staat in een oud-testamentisch kader. Het hoort bij de tijd vóór de komst van de Messias. De Here Jezus antwoordt op de vraag, die Hem gesteld wordt: 'Kunnen bruiloftsgasten dan vasten, terwijl de bruidegom bij hen is? Zolang zij de bruidegom bij zich hebben, kunnen zij niet vasten'.

Er is een Joodse zegswijze: 'In de dagen van de Messias zal het huwelijksfeest wezen'. De Joodse Schriftgeleerden kenden één uitzondering op de strenge vastenpraktijk, die zij voorschreven: op een bruiloft hoefde niet ge-
vast te worden.

De Here Jezus zegt: Nú is het bruiloft! De Heiland spreekt over de bruiloftsgasten en de bruidegom. Zijn discipelen zijn de 'bruilofts-

kinderen', die als taak hebben het bruiloftsfeest tot een succes te maken.

In het Oude Testament wordt verschillende keren gesproken over de HERE als de Bruidegom en zijn volk als de bruid. Daar sluit de Here Jezus door deze manier van spreken bij aan.

De Bruidegom is er. Het is bruiloftsfeest. Nu mag en kan er niet gevestigd worden door de bruiloftsgasten. Er is een volstrekt nieuwe situatie. Daar passen oude vormen niet meer bij (zie Marcus 2 : 21, 22).

■ Vasten!

De Here Jezus vertelt ook, hoe het verder zal gaan met de Bruidegom en de bruiloftsgasten. Er komen dagen dat de Bruidegom weggenomen wordt. De Here spreekt over zijn gewelddadige dood aan het kruis op Golgotha. In aansluiting bij Jesaja 53 : 8: 'Hij is uit verdrukking en gericht *weggenomen*, en wie onder zijn tijdgenoten bedacht, dat hij is afgesneden uit het land der levenden?'

De Bruidegom is de lijdende Knecht van de HERE! Alleen door te lijden en te sterven kan Hij Bruidegom zijn. Het is de eerste keer in het Evangelie naar Marcus, dat de Here Jezus zo duidelijk over zijn lijdensweg spreekt. En ook over de periode daarna. Want de Here Jezus is na zijn dood en opstanding naar de hemel gegaan om alles heen te leiden naar het einde, de voltooiing van het heil.

De Bruidegom weggenomen. Dat betekent: een onderbroken bruiloft!

Het feest kan niet doorgaan, als de plaats van de Bruidegom leeg is. Voor de bruiloftsgasten houdt dat in: vasten.

Niet een oud-testamentisch vasten, zoals de discipelen van Johannes en van de Farizeeën beoefenden. Dat is voorbij.

Een nieuw-testamentisch vasten als uiting van droefheid, omdat wij de Bruidegom niet bij ons hebben op aarde (niet meer en nog niet). Een vasten, waarin tot uitdrukking komt, dat we er nog niet zijn. Een vasten als gebed om Christus' wederkomst op de wolken. Een vasten om onze verwachting levend te houden.

De bruiloft is onderbroken, maar niet afgebroken.

Straks wordt het feest voortgezet.

Nu zijn het vasten-dagen.

R. de Graaf

462 Elders in dit nummer vindt u een ingezonden stuk van br. L. Wierenga te Groningen waarin hij reageert op een artikel van prof. Trimp over onze kontakten met de Geref. Kerken gedurende 36 jaar. Oorspronkelijk was het de bedoeling dat prof. Trimp zelf commentaar zou geven op deze reactie. Nu hij echter, zeer tot onze spijt, genoodzaakt is tot beperking van zijn arbeid, ook van zijn persarbeid, heb ik deze taak van hem

eerst het 'ingezonden' van Wierenga te lezen. Onze excuses aan de schrijver voor de late plaatsing om bovengenoemde reden.

Over de 'basis'

Het lijkt aantrekkelijk om te volstaan met een konstatering dat prof. Trimp en dr. L. Wierenga het roerend met elkaar eens zijn. Trimp stelt dat je veilig kunt zeggen 'dat de kontaktoefening zoals die in 1946 werd beoogd, geheel verzand is. Het is triest, maar waar'. Wierenga reageert hierop: 'Je kunt moeilijk anders dan met deze ootmoedige konstatering instemmen: 36 jaar proberen, veel heen en weer gepraat. En toch mislukt'. We zouden dus kunnen zeggen: in hun conclusie ten aanzien van de stand van zaken zijn ze eenstemmig. En daarmee kan dan de discussie voor gesloten worden verklaard.

Maar op deze manier zouden we de discussie en de achterliggende vragen verduisteren. Daarmee is niemand en niets gebaat. We willen daarom enkele zaken uit de discussie naar voren halen.

Van belang is dan het antwoord op de vraag hoe het toch zo gekómen is dat de kontaktoefening jammerlijk verzandde. Wat is daarvan de oorzaak? Wierenga zoekt de oorzaak van de mislukking in het gehanteerde 'hiërarchisch model': de kontaktoefening speelde zich af op generaal-synodaal nivo, verloor zich in theologische debatten en stond mijlenver af van de plaatselijke gemeenten. Volgens hem is het dan niet zo'n groot wonder dat er niet méér uit is voortgekomen.

Trimp heeft in zijn artikel andere oorzaken aangewezen die volgens hem geleid hebben tot de verzanding. Te noemen valt het feit dat de christelijke-gereformeerde deputaten opdracht kregen tot het voeren van gesprekken, en wel naar diverse kanten: naar het hoofdbestuur van de Gereformeerde Bond, de Gereformeerde Gemeenten en later ook de Nederlands Gereformeerde Kerken. Die de-

putaten heetten dan ook officieel: 'Deputaten voor contact met de Gereformeerde belijders'. Hun instructie was enerzijds wijder en algemener dan die van onze deputaten, namelijk: vrijblijvende gesprekken naar diverse kanten. Anderzijds ook beperkter en terughoudender: zo vaak door onze synoden en deputaten aangedrongen werd op realisatie van daadwerkelijke éénwording volgens Christus' gebod, was dat volgens christelijk-gereformeerd standpunt niet slechts prematuur maar 'een brug te ver', overvraging. Daar ligt de eerste waterbeweging die de verzanding in de kontaktoefening veroorzaakte. Er is meer. Trimp wijst ook aan hoe weinig weerklank onze vraag vond bij de christelijke gereformeerden, zo vaak we hun vroegen uit de Schrift duidelijk te maken dat de verschillen inzake de toeëigening des heils een beletsel móeten vormen voor eenwording. Wijken we af van de aangenomen gereformeerde belijdenis? Of zijn het accentsverschillen? Mogen die dan als een verandering tot vereniging aangemerkt worden? En dat alles volgens de Schrift? Toen op deze vragen geen duidelijke antwoorden kwamen, raakte de goede haven van de eenwording nog meer verzand.

Uitvoerig geeft Trimp ook aandacht aan de *midden-positie* waarin de christelijke gereformeerden zichzelf een plaats hebben gegeven. Ze achtten het hun roeping, zelfs een profetische roeping om vanuit het midden veelzijdig te spreken en zowel bij de linkerbuurman als bij de rechterbuurman gevaarlijke eenzijdigheden aan te wijzen. Een veilige rots temidden van al te wild stromende denkbeelden. Een rots waar de totaliteit van de gereformeerde belijdenis en het gereformeerde leven als een rijke erfenis bewaard wordt. Maar nu dreigt de boot van de eenheid en van de eenwording juist op deze rots van de geconstrueerde midden-positie vast te lopen. De veilige middencirkel dreigt een gevaarlijke olievlek te worden.

Het is bijzonder jammer dat Wierenga voorbijgaat aan de uitvoerige analyse van Trimp inzake de oorzaken van het vastlopen van de kontaktoefening. De inhoud van Trimp's artikel had er recht op om niet slechts wat z'n conclusie betreft instemming te vinden ('de kontaktoefening is geheel verzand') maar ook wat betreft z'n fundering en analyse.

■ 'Hiërarchisch model'

Ik vind het spijtig dat Wierenga het vastlopen en mislukken van de kontaktoefening wijt aan het 'hiërarchisch model' dat gebruikt werd. Dat leidt bij hem tot een oppervlakkige

taxatie van het verleden en van het heden. En niet alleen oppervlakkig, maar ook onjuist. Reeds de term 'hiërarchisch model' acht ik bedenkelijk. Op zichzelf kan je daar nog wel overheen stappen. Maar bedenkelijker wordt het wanneer daaraan uitdrukkingen gekoppeld worden als 'strategieën ontwikkelen', 'organisatorische top' enz. De indruk wordt dan gewekt alsof gedurende 36 jaar de synodes en deputaatschappen hebben gewerkt op een elitair hoog nivo, boven de kerken en los van de kerken. En dat nog wel via (zeg maar) 12 doorwrochte en uitgebalanceerde brieven van eerwaarde heren.

Maar dat is een vertekend beeld van het verleden. Om te beginnen: de kontaktoefening bestond niet louter uit briefwisseling. Gedurende de jaren 1950-1962 hebben de wederzijdse deputaatschappen ook intensief met elkaar gesproken. Van kerk tot kerk en van hart tot hart. Over datgene wat het hart van de kerken bewoog: de eenheid van en in het ware geloof.

De verslagen van deze samensprekingen zijn ook gepubliceerd voor de kerken. Wat zijn ze gelezen, bestudeerd en gebruikt onder ons! De verslagen werden eveneens aan de kerkeraden van de Chr. Geref. Kerken toegezonden (krachtens besluit van hun synode van Haarlem-Santpoort 1962) en voor de leden beschikbaar gesteld.

Op plaatselijk nivo werd hartelijk meegeleefd en meegewerkt. Als je uit eigen herinnering weet hoezeer op veel plaatsen gepraat is tussen de kerkleden onderling en tussen betrokken kerkeraden, tussen chr. geref. en geref. voorgangers en gemeentelieden, dan herken je de historie niet in de situatieschets van Wierenga. De gemeenten wisten en voelden zich er op en top bij betrokken en wachtten niet passief af wat een organisatorische 'top' zou kunnen bereiken. Uiteraard: gesprekken tussen leden van beide kerken of tussen plaatselijke kerkeraden lopen gevaar op te gaan in het 'konstateren en uitmeten van kloven en scheuren'.

Wierenga signaleert dat gevaar bij het 'onderhandelen' op generaal-synodaal nivo. Maar het gevaar is net zo goed, soms zelfs nog groter, aanwezig bij plaatselijke gesprekken. In ieder geval leggen de correspondentie en de samenspreking met de Chr. Geref. Kerken getuigenis af – naar inhoud en naar stijl – dat de kerken op generaal nivo bezig zijn geweest om kloven te overbruggen.

Het is bijzonder leerzaam het nog eens na te lezen. Je merkt dan dat het nooit een kwestie is geweest van of-óf: of kontaktoefening via

synoden en deputaten of via kerkeraden en gemeenten. *Beide* wegen zijn we gegaan. Het gebod van Christus bewoog en dreef ons om te spreken daar waar maar mogelijkheden waren: kerkeraden en synoden, gemeentelieden en mannenverenigingen. Het appel, de wijsheid en de spreekkracht-naar-het-Woord moge de ene keer sterker zijn geweest dan de andere keer, er spraken kinderen van God, persoonlijk of als ambtsdrager of als deputaat.

Dus is de situatie niet zó: één weg is doodgelopen, de weg van synoden en deputaatschappen – jammer, maar het was ook wel te voorzien – nú dan maar eens die andere weg gaan proberen: plaatselijk. Nee, beide wegen zijn doodgelopen. Ook die van het plaatselijk contact. Misschien zelfs al eerder dan het generaal contact. Het is smartelijk dit te moeten konstateren. Maar het is helaas de ondervinding bij velen, op veel plaatsen.

■ 'Basis-model'

Toch kan je misschien wel moed houden, zegt Wierenga, als je nu kiest voor een ander model: op lokaal, gemeentelijk nivo. Laat 'de basis' nu maar eens aan de gang gaan. Dat zal soepeler en efficiënter verlopen.

Nu wil ik graag voorop stellen: niemand van ons mag de christelijke-gereformeerde kerken en kerkleden loslaten, ook al is de kontaktoefening op plaatselijk en landelijk nivo verzand. Er zijn soms onverwachte gelegenheden voor een gesprek, een appel, zo maar in de onderlinge omgang. Dan zwijg je toch niet? Dan praat je toch over 'onze plicht tot eenheid uit eerbied voor de waarheid', zoals Wierenga sterk formuleert.

Dat voorop gesteld moet me echter van het hart dat ik groot bezwaar heb tegen Wierenga's spreken over een 'basis-model', en met name tegen de invulling daarvan. Op zich is het spreken over 'basis' en 'top' al onwettig binnen de gereformeerde kerken. Maar die speelse termen laat ik nu voor wat ze zijn. Bezwaarlijker acht ik dat Wierenga die 'basis' tekent als een plaatselijke gemeente (leden van een plaatselijke gemeente, zo u wilt) *zonder kerkeraad*.

Die basis moet immers zonder kerkeraden-overleg aan de gang, anders zou je al één echelon (schaal) te hoog zitten. Pas in het volgend stadium kan het basis-werk begeleid worden door de kerkeraad, maar ja, dan komt het hiërarchisch model er al weer aan te pas. Ziedaar Wierenga's plan.

Alstublieft zó niet! Ik acht het volslagen onbijbels en ongereformeerd om gemeente en kerkeraad zó van elkaar te scheiden, en de

oudsten zó te abstraheren van Gods samen-geroepen volk ter plaatse. Art. 30 N.G.B. spreekt toch duidelijke taal over 'De regering van de kerk', of – zoals Wierenga zelf vertaalt – over 'de bestuursvorm van de gemeentes'. Deze bestuursvorm zorgt ervoor dat alles in de kerk in goede orde toegaat. Een basis (en een 'basisbeweging') kan en mag niet geconstrueerd worden onder eliminatie van de oudsten, de kerkeraad.

Daarom heb ik er bezwaar tegen dat Wierenga éérs afstand schept en tegenstelling ziet tussen de kerken en de synoden, en vervolgens tussen de gemeente(leden) en de kerkeraad. In dat licht gezien vind ik de termen 'hiërarchisch en basis-model' niet zo speels en onschuldig meer. Ze brengen alleen maar verder van huis.

Het is ook *historisch* gezien beslist niet wáár dat een geboden en begeerde Vereniging volgens hiërarchisch model ternauwernood bereikt kan worden, maar volgens basis-model veel soepeler en efficiënter. De Vereniging van 1892 is een duidelijk bewijs van het tegendeel. Lang na het zingen van Psalm 133 op de Verenigde Synode van 1892, waar 'de mannen van '34 en '86 elkaar hebben leeren verstaan en begrijpen', moest in veel plaatsen nog jarenlang gebeden en gewerkt worden om tot eenwording te komen.

Christus' Woord en Geest overwonnen – dan hoeft je al niet meer over 'modellen' te praten. Als we de gemeenten van Jezus, haar oudsten en haar kerkelijk samenleven maar de rechtmatige plaats geven.

■ Theologische debatten?

Volgens Wierenga is gebleken dat de contacten volgens het 'hiërarchisch model' veelal opgaan in theologische debatten. Zodoende kom je niet verder dan discussiëren over theologische en kerkverbandelijke zaken. Maar als de doelstelling veel dichterbij ligt, praktisch en religieus van aard is, moet je het niet aan theologen en synodes overlaten.

Nu, dat laatste is ook niet gebeurd (zie boven). Maar bovendien: ik geloof niets van die 'theologische zaken' en 'theologische debatten'. Er is 36 jaar lang gesproken en geschreven op het nivo van de heilige algemene christelijke kerk, niet van een theologen-dispuut. En er is gehandeld over de inhoud van ons algemeen, ongetwijfeld christelijk gelóóf, niet over theologische specialiteiten.

De 'basis' sprak over de *basis*! Over de grondslag van de kerk en dus over de grondslag van de vereniging. Het ging om het *geloof* dat eenmaal de heiligen is overge-

leverd, óók toen gesproken werd over 'zaken' als: de prediking, de toeëigening des heils, de Schrift-kritiek, de kerk. Over die basis spreken is ook het wezenlijke.

Het zal wel waar wezen dat er tussen christelijke gereformeerden en gereformeerden veel verschillen zijn in emoties, praktische instelling, kerkelijk jargon en noem maar op. Maar het gaat er toch niet om elkaars nestgeur te signaleren en langzamerhand aan elkaars nestgeur te wennen? Alsof de Heilige Geest ons niet voor hogere en misschien zwaardere opdrachten plaatst!

Laat ik het bovenstaande mogen toespitsen op de 'zaak' van de Schriftkritiek, mede naar aanleiding van een artikel van D. Koole in *De Wekker* (van 20 januari 1984). In dat artikel gaat de schrijver (die lid was van de Chr. Geref. synode 1983 in Rotterdam) nader in op mijn 'Kort gehouden' in ons nummer van 15 oktober 1983 over de briefwisseling 'Arnhem' 1981-'Rotterdam' 1983.

Vergeleken met voorgaande reacties op de brief van onze synode van Arnhem is déze reactie van chr. geref. kant een verademing: geen beschuldiging over onbroederlijkheid en onhoffelijkheid, maar een zakelijke beoordeling. Koole stelt dat aan de zaken, die in onze brief van Arnhem 1981 aan de orde werden gesteld, door de christelijke gereformeerde kerken zeker niet geringschattend wordt voorbijgegaan en dat de vrijgemaakte synode 'bij het licht van de Schrift in het verleden aan ons adres een aantal terechte dingen heeft gezegd, althans naar mijn overtuiging', aldus Koole.

Met name gaat hij dan nader in op de door Arnhem gesignaleerde Schrift-kritische beschouwingen van prof. B. J. Oosterhoff, het negatieve oordeel van prof. dr. J. P. Versteeg over de besluiten van Assen 1926 inzake het Schriftgezag, alsmede het onweersproken blijven van het gevoel van deze hoogleraren.

Koole is van mening dat zo'n ingrijpende zaak rond hoogleraren van de kerk niet publiek in een synode-brief aan de orde moet worden gesteld (immers, 'ook kerkelijke eer is teer'), maar 'eerst binnen kleine kring onder ogen moeten worden gezien'.¹

We verstaan en billijken de begeerte van Koole om op te komen voor de 'loyaliteit en de geestelijke integriteit' van z'n hoogleraren. Maar dat mag toch geen verhogering zijn voor hem, noch voor de christelijke gereformeerde kerken, om publiek te weerspreken als een hoogleraar bij herhaling, zelfs na intern beraad, op concrete punten in strijd komt met het Schriftgezag.

¹ We willen erop wijzen dat deze zaak in eerste instantie ook inderdaad 'binnen kleine kring' aan de orde is gesteld. Nadat onze synode van Kampen 1975 zeer terughoudend haar zorg over deze ontwikkeling in 'Apeldoorn' had uitgesproken, werd op onze synode van Groningen-Zuid 1978 gerapporteerd dat in een samenspreking tussen de moderamina van hun en onze synode van chr. geref. zijde was meegedeeld dat de zaak van de Schriftkritiek intern was opgelost. 'Arnhem' 1981 moest echter constateren dat, ondanks dit beraad 'binnen kleine kring', prof. Oosterhoff voortging op de ingeslagen weg, getuige zijn publicaties.

Dáár lag en ligt onze grote zorg. In broederlijke zin heeft 'Arnhem' willen appelleren om als christelijke gereformeerde kerken, bijtijds en terzake, elke dwaling te weerstaan die de kracht van het belijden zou kunnen tegenspreken en aan volgende generaties de wapenen van de Geest zou kunnen onthouden. We gaan vandaag langs diepe ravijnen, en één stap *naast* het smalle bergpad van het Woord kan ons dichtbij het ravijn brengen. Dat mogen en moeten we elkaar toch zeggen?

Het gaat hier allerminst om louter theologische geschilpunten en debatten. Het raakt het leven van de kerk. Koole schrijft dat het gaat om 'verschil in waardering over de resultaten van de *theologische* bezinning', om 'vragen die zich vandaag op *theologisch terrein* aan ons voordoen'.

Maar ook hier wil ik weer beklemtonen dat het gaat om de *basis*, de grondslag van de christelijke kerk. Het is gezichtsbedrog om deze levenszaak voor de kerk te reduceren tot een theologisch dispuut aan de 'top'. De kerken, zeg maar de 'basis' moeten spreken – ook defensief – over de basis waarop zij staan. Dat heeft niets te maken met kerkelijke zelfbevestiging, maar wel met Goddelijke vastmaking: de hechte basis van God staat ongeschokt (2 Tim. 2 : 19).

Trimp stelde in zijn artikel de indringende vraag: 'Waarom gingen de christelijke gereformeerden niet met ons de gang naar de rechter der geschillen, dat is: het Woord van God?' Wierenga zal zeker het legitieme en het allesbeslissende van deze vraag beamen. Het moge hem duidelijk zijn dat die vraag ons gedurende 36 jaar kontaktoefening beheerst heeft en moet blijven beheersen. Met minder kunnen wij niet toe.

C. J. Smelik

V.P.G.

Iemand vroeg me onlangs hoe het liep met het G.P.V. Ik wilde meteen van wal steken, maar de vragensteller onderbrak me met de toevoeging: 'Nee, ik bedoel een ander G.P.V., de Gereformeerde Predikanten Vereniging!' M'n gesprekspartner had namelijk in ons nieuwe Handboek 1984 tot z'n verrassing het bestaan van deze Vereniging ontdekt, maar had zich nog niet gerealiseerd dat de juiste naam is: 'Vereniging van Predikanten bij de Gereformeerde Kerken in Nederland', dus: V.P.G.

Nu is inderdaad de V.P.G. – in tegenstelling tot het G.P.V. – een wat vreemde eend in de bijt van onze G-organisaties. De vereniging van predikanten is zeker 'gereformeerd' te noemen, zelfs 'vrijgemaakt'. Vanuit een andere invalshoek wellicht 'vrijgevochten' – de contributie-inning b.v. vereist veel incasso-werk. Ik weid daar thans niet over uit.

De V.P.G. timmert niet aan de weg. Een ééndaagse conferentie en een driedaags congres per jaar, plus een huisorgaan – that is all. Daarvan komen geen verslagen in het ND. Ik weet ook niet of de ND-lezers dat op prijs zouden stellen, laat staan de predikanten zelf.

Deze 'oude' G-organisatie (in 1946 opgericht) heeft overigens een nobel doel: 'het bevorderen van de band tussen haar leden en de bevordering van hun ambtelijke arbeid'. Tweeërlei doelstelling dus, en de ene is al even belangrijk als de andere. Gelukkig mag de Vereniging met haar activiteiten zich de laatste jaren in toenemende belangstelling verheugen.

Er wordt de laatste tijd buiten onze kring nogal veel gesproken en geschreven over een groeiende 'vereenzaming' van de predikant. Vele oorzaken worden daarvoor aangewezen, waaronder met name de druk bezette werkweken. Hoe dit ook zij, het hoeft geen geheim te zijn dat ook in pastorieën bemoedigende steun nodig is. Daar kan de V.P.G. iets aan doen. In de praktijk functioneert dat ook.

Gelukkig is dat niet alles. Iedere predikant kent de hoge waarde van het broederlijk gesprek met een mede-oudste die hem met veel wijsheid en onderscheidingsvermogen bemoedigen en corrigeren kan. Het 'samen met de ouderlingen' uit het Bevestigingsformulier geldt ook hierin ten volle.

Binnen de hervormde kerk kent men de mogelijkheid van de supervisie van een oudere predikant of van de predikant in algemene dienst. In de synodale kerken bestaat het systeem van speciale mentoren die jongere collega's begeleiden. Ik wil dit systeem niet aanprijzen, en ik betwijfel ook het rendement ervan. Naar mijn besef heeft het iets gedwongens en institutairs in zich. De spontane en zelf gekozen contacten tussen predikanten (waarvan de V.P.G. een afspiegeling is) werken doorgaans effectiever. Voorop blijft staan de steun van de mede-oudsten. Met en zonder woorden. Een handdruk soms. En ieder jaar een huisbezoek in de pastorie. Want de V.D.M. kan desnoods de V.P.G. missen, maar niet de bemoediging van het Goddelijk Woord.

C. J. Smelik

466 We hebben de vorige keer gezien dat Lindeboom ook buiten de grenzen van zijn plaatselijke gemeente de hand aan de ploeg slaat. Dit deed hij in Den Bosch maar in Zaandam kreeg dit een veel grotere omvang.

Lucas Lindeboom als evangelist II

■ 3. Lindebooms werk in de provincie

Hij verkondigde het evangelie in heel de Zaanstreek. Hij bezocht ouders van kinderen die op de zondagschool zaten tot in Purmerend toe. Lindeboom werkte ook in Wormerveer waar in 1876 zelfs een gemeente van 70 zielen geïnstitueerd kon worden.

Een werkwijze waarvan wij niet horen in Den Bosch is het beleggen van *openbare vergaderingen*. In de omgeving van Zaandam werden veel van deze vergaderingen georganiseerd waarop Lindeboom sprak. Deze vergaderingen werden gehouden in cafe's en andere openbare gebouwen. De entree was meestal 10 á 15 cent. Ondanks deze entreprijs kwamen velen luisteren omdat men wel eens een debat wilde horen tussen Lindeboom en modernistische of socialistische tegenstanders. Lindeboom sprak over allerlei onderwerpen. Hier volgen enkele titels: *Het geloof aan wonderen en de wonderen des Bijbels*, *Het Christelijk geloof en de staatsschool*, *Sterven en leven na de dood*, *De God van het modernisme en de God van het evangelie*, *De sociaal-democratische arbeidspartij is noch sociaal, noch democratisch, noch een arbeiderspartij*.

Het onderwerp van de voordracht werd al ruim voor die tijd bekend gemaakt. Niet alleen het onderwerp werd dan gepubliceerd maar ook de bijbehorende stellingen.

Lindeboom sprak ook wel op avonden waar 2 sprekers waren die met elkaar in debat gingen. Dit allemaal om zijn gehoor, ook zijn direkte tegenstander tot het geloof in de

enige Verlosser Jezus Christus te brengen. Van één van die debatavonden weten we wat meer. Deze avond werd in 1887 te Heerenveen gehouden. Deze avond ging over het thema: *'Wat hebben we te geloven van Jezus Christus'*.

Sprekers waren Lindeboom en de moderne ds. Kamp. De belangstelling was groot: 700 aanwezigen. Lindeboom krijgt als eerste het woord. Hij houdt een indringend betoog. *Hij zet zijn hoorders voor de keus: voor of tegen de Christus*. Hij dringt aan op persoonlijk geloof. Als hij op dit punt gekomen is herinnert Lindeboom aan een vraag die ouders van een zieke jongen hem eens stelden. Die vroegen of hun jongen die anders over Christus dacht dan Lindeboom, verloren zou gaan. Dan zegt Lindeboom met een bewogen hart: *'Zulk een vraag maakt ons hart week. Want zoo gaarne willen wij troosten, en van hoop op zaligheid spreken. Zoo licht denken de menschen, dat wij hardvochtig zijn, als wij spreken van verdoemenis buiten Christus. Toch is het niet anders. Maar men moet ook niet vragen, of iemand dan juist moet geloven wat ik geloof. Ik weet niets en ben niets dan een zondaar in mij zelven. Doch de vraag is, of men juist moet gelooven wat God zegt in Zijn Woord. En dat woord heb ik te prediken. En op grond daarvan zeg ik: vlucht tot Jezus, want buiten Hem is geen zaligheid voor uw zieken. Een geneesheer, die terwijl er nog tijd is tot redding, de zieken laat voortkanker en de zieken met hoop op herstel paait, is niet liefderijk maar wreed. Zoo wreed zijn allen die de menschen buiten Jezus troosten. Dat mogen en willen wij niet. Daarom roepen wij 't allen toe, wat Jezus gezegd heeft: 'Die geloofd zal hebben en gedoopt zal zijn zal zalig worden. Maar die niet zal geloofd hebben zal verdoemd worden'.*⁸ Tot zijn tegenstander ds. Kamp zegt hij: *'En nu is 't wel gemakkelijk om maar te doen, alsof die heilige Schrift niet meetelt, en symbolenliefde te volgen, doch, dat is geen theologie, geen historie-studie, geen zorgen voor de zondige ziel; alle godsdienst gaat daarmee weg; en de moderne kerken zijn ook meestal leeg. Een modern predikant heeft niets te prediken. Aan raadselen en ontkenningen heeft het arme volk niets. Geef aan de schare het 'brood des levens'!*'⁹

Deze woorden zijn nog altijd brandend actueel. Hier streed een getuige van Christus voor de waarheid. Alleen wie het Woord nasprekt heeft vaste heilgrond onder zijn voeten.

Ds. Kamp vreest dat hij het publiek geen 10 minuten zal kunnen boeien. Hij zegt: *'Ik kan*

⁸ J. Bosch *Man van conflict – tóch van eenheid*; erven A. de Jager Groningen 1947 pag. 23, 24.

⁹ J. Bosch a.w., pag. 24.

niet spreken als de heer Lindeboom. Waarom niet? Omdat voor de heer Lindeboom alles is uitgemaakt, en voor mij alles wonderbaar is; ik wandel in raadselen'.¹⁰

Prof. Lindeboom mocht hier en op veel andere plaatsen op zulke avonden een krachtig getuige van zijn Zender zijn. Rustig en met overtuiging nasprekend het Woord van zijn God.

■ 4. De provinciale commissie voor Inwendige Zending in Noordholland

Voordat ik aandacht geef aan de plaats van Lucas Lindeboom in deze commissie, eerst nog iets over haar ontstaan.

In 1870 kwam de Provinciale Synode van Utrecht bijéén. Daar werd o.a. over het evangelisatiewerk gesproken. Zij sprak uit dat Christus ook daar verkondigd mocht worden waar Gods Woord helemaal niet meer gehoord werd. Om dit uit te voeren besloot men hulp te vragen bij de Provinciale Synode van Noordholland. Na korte tijd werd er 1 commissie gevormd met 4 afgevaardigden uit Utrecht en 5 uit Noordholland. De Provinciale Synoden vonden het het beste dat een predikant beroepen zou worden om zich met het evangelisatiewerk bezig te houden. *Hier zien we hoe kerkelijk dit werk georganiseerd werd.* Deze kerkelijke roeping was door Generale synoden van de Christelijke Gereformeerde Kerk al eerder uitgesproken. Zie het eerste artikel. Dit alles weerlegt de bewering van dr. Th. Ruys: 'Toch heeft het nog tot 1923 geduurd, alvorens de Gereformeerde Kerken er toe kwamen den Evangelisatie-arbeid als haar eigen roeping te erkennen en hierover bepaalde richtlijnen te geven. Vóór dien tijd kon wel van Evangelisatie door *Gereformeerden* worden gesproken, doch feitelijk nog niet van *Gereformeerde* Evangelisatie. De kerk als instituut stond er nog buiten; het waren slechts 'n aantal Gereformeerde belijders, die zich particulier of in Verenigingsverband aan deze arbeid gaven'.¹¹

Op 21 mei 1872 brengt de commissie haar eerste beroep uit. En wel op ds. Lindeboom te Den Bosch. Wat de commissie niet had verwacht gebeurde. De evangelisatieman Lindeboom bedankte. Dit deed ook ds. L. van der Valk te Delft.

Hierna ontstaan er moeilijkheden en gaan de broeders van Noordholland en Utrecht uit elkaar. Zo beroept de commissie van Noordholland in 1873 ds. J. van Andel te Zutphen. Hij neemt het beroep aan. Maar na 9 maanden besluit de Provinciale synode op voorstel van ds. Van Andel de betrekking van evangelisatiepredikant op te heffen.

Nu kreeg de commissie, waarbinnen Lindeboom na zijn komst in Zaandam een belangrijke plaats innam, de doelstelling: 'om den Evangelisatie-zin der Gemeenten op te wekken en het Evangelie in eenige Zendingsstations te doen prediken, op plaatsen, die van de prediking des waren Evangelies zijn verstoken, alsmede waar een niet beroepende Gemeente onzer kerk is'.¹²

Onder voorzitterschap van Lindeboom gaat de commissie nu proberen deze doelstelling uit te voeren. Op allerlei plaatsen zijn posten waar men zondags het Woord laat verkondigen. Zo o.a. in: Schagen, Hoorn, Edam, Wormerveer, Heerhugowaard, Velzen en nog enkele plaatsen. De commissie neemt 1 februari 1876 J. J. Wijenberg als colporteur-bijbellezer in dienst.

Ook aan de eerste doelstelling 'om de Evangelisatie-zin der Gemeente op te wekken' wordt gewerkt. Maar daarover de volgende keer.

J. R. Visser

¹⁰ J. Bosch a.w., pag. 24

¹² E. J. Postma in: *De Inwendige Zending's-Conferentie*; P. van der Sluys jr. Amsterdam 1876, pag. 25.

De schrijver van deze serie artikelen, de heer J. R. Visser, is student aan de Theologische Hogeschool in Kampen.

¹¹ Th. Ruys jr. in: F. W. Grosheide e.a. *Handboek voor Gereformeerde Evangelisatie*; Kok Kampen z.j., pag. 131, 132.

'Het ging van synode tot synode steeds achteruit' of 36 jaar kontakt met de CGK

Twee kerkverbanden, die van de christelijke gereformeerde kerken (CGK) en die van de gereformeerde kerken (vrijgemaakt) (GKV), hebben op een zeker moment in de 36-jaars pogingen om structureel met elkaar in kontakt te komen, van elkaar verklaard dat 'zij op dezelfde grondslag stonden' (C.T., in: *De Reformatie*, jrg 59, no 4, p. 57).

Die pogingen waren bedoeld om voorbereidingen te treffen 'voor de door Christus geëiste vereniging' (id., ib.).

Na de antwoordbrief van de CGK-synode van Rotterdam (1983) als reactie op die van de GKV-synode van Arnhem (1981), zal, meent C.T., de GKV-synode van Heemse (1984) wel géén deputaten benoemen, om, in het kader van een deputaatschap 'voor de eenheid van de gereformeerde belijders in Nederland' (waar immers ook de nederlandse gereformeerde kerken en de gereformeerden-synodaal onder zouden vallen), dóór te praten over die, kennelijk wél gewenste, vereniging van de betrokken kerkgenootschappen. C.T. vermoedt dat we dan ook staan aan het eind van een 'correspondentie-geschiedenis'. 'Triest, maar waar', eindigt dan een paragraaf.

Je kunt moeilijk anders dan met deze ontmoedigde konstatering instemmen: 36 jaar proberen, veel heen en weer gepraat. En toch mislukt.

Maar je kunt misschien toch wel moed houden, als je kiest voor een ander model van korrespondentie of kontaktoefening.

De term 'model' ontleen ik in dit verband

ook aan C.T. (*De Reformatie*, jrg 59, no 6, p. 87 e.v.), als hij het heeft over 'modellen van correspondentie', en die toepast op kontaktoefening met buitenlandse kerken.

Het bij de kontakt-pogingen met de CGK toegepaste model zou ik het 'hiërarchisch model' willen noemen: er worden strategieën ontwikkeld en toegepast op kerkgenootschappelijk nivo: een synode, organisatorisch de 'top' van het kerkverband, benoemt een aantal mensen, die, op instructie van die synode, dus werkend op hetzelfde nivo, kontakten moeten leggen met mensen die, in het te benaderen kerkverband, op analoge manier zijn benoemd en moeten werken.

Wat daarvan naar buiten komt, is uiteraard niet in overeenstemming met 'de' werkelijkheid. Buitenstaanders, d.w.z. in dit verband, 'gewone' gemeenteleden, krijgen niettemin de indruk (en ik denk dat die indruk de belangstelling op gemeentelijk nivo voor de korrespondentie vrij exakt weerspiegelt), dat eens in de drie jaar het hoofdstuk 'korrespondentie met de CGK' op de agenda van een synode prijkt, en dat het resultaat is een brief met aan- en vermaningen aan het adres van de andere synode, die dus ook maar eens in de drie jaar kan antwoorden. Zo gezien, is de 36 jaar kontakt-poging een uitwisseling van (zeg maar) 12 brieven over en weer. Niet zo indrukwekkend. En misschien niet zo'n groot wonder, dat er niet méér uit is voortgekomen. Maar er is natuurlijk veel meer. Die deputaten en synodes diskussiëren, korresponderen en delibereren (en ik kan bevroeden hoeveel moed en werk daar in gaat zitten), en rapporteren aan de respectievelijke synodes.

Wat ik maar betogen wil is dit: het speelt zich af op generaal-synodaal nivo. Het is een activiteit van kerkverbandelijke of kerkgenootschappelijke aard, via op synodaal nivo werkende deputaatschappen, die aan de na hen komende synoden rapporteren. Deze rapporten worden weer op dat nivo besproken en 'verdwijnen' in de synodale akta.

Dit wordt allemaal geïmpliceerd in het 'model'. Ik neem aan, dat dit proces wel zal zijn vastgelegd in de K.O.'s en dus verantwoord.

Uit de verslagen blijkt dat de kontakten volgens dit 'hiërarchisch model' veelal opgaan in theologische debatten ('kerkopvatting', 'toe-eigening des heils', 'schriftkritiek', e.d.), andere relatie-pogingen (met de 'GOS', e.d.)

en kerkhistorische problemen (rondom de 'Open Brief', e.d.), en andere kerkverbandelijke zaken. Allemaal belangrijke onderwerpen, waarover 'vele artikelen te schrijven' zouden zijn, zegt C.T. (p. 58). En als het doel van dit alles zou zijn het wetenschappelijk diskussiëren over theologische en kerkverbandelijke zaken, mocht het ook best op theologen- of synodaal-generaal nivo plaatsvinden.

Maar nu het om een praktische, religieuze doelstelling heel dichtbij gaat, het één-worden van mensen die nu over twee kerkverbanden zijn verspreid, en over lokaal gescheiden kerken, is het, naar mijn mening, té belangrijk om aan theologen of synodes over te laten. Misschien moet er een ander 'model' worden gekozen, om de kontakten beter, efficiënter, te laten verlopen, zodat wel kan worden voldaan aan onze plicht tot eenheid uit eerbied voor de waarheid.

Een 'basismodel' zal ik het maar noemen: m.i. is het op lokaal, gemeentelijk nivo, dat er samensprekingen moeten worden ondernomen (zonder overigens die via kerkverbanden uit te sluiten: als *sluistuk* komen ze wel weer terug).

Tevergeefs is het wanneer er eenheid zou moeten worden ondernomen vanuit de 'top' van theologen, synode-leden, deputaten, die, losgeplukt uit allerlei plaatselijke situaties, omstandigheden en gebruiken, gaan overleggen over, zeker, heel belangrijke zaken, maar van een zo algemene aard, dat de gemeentes zich er niet bij betrokken weten, laat staan voelen.

Zulke gesprekken hebben bovendien vaak de hebbelijkheid dat ze meer uitlopen op het konstateren en uitmeten van kloven en scheuren dan op het overbruggen en helen ervan.

Een ander element dat deze vorm van korrespondentie inefficiënt maakt is dat elke bijzondere betrokkenheid van plaatselijke gemeente-leden er niet in valt te investeren. Het worden problemen en behoeftes van bijna theoretisch karakter, waar bijvoorbeeld nauwelijks rekening kan worden gehouden met de emotionele en affectieve achtergronden en bindingen van de mensen aan hun gemeentes en aan mede-gemeentelieden. En dan bedoel ik niet 'bevindelijkheid' (voor de CGK) of 'objektivisme' (voor de GKV), maar de religieuze sfeer die het gemeentezijn misschien wel méér karakteriseert dan hun kerkboek of hun kerkorde.

Tevergeefs is het wanneer de deputatengroe-

pen eens in de drie jaren elk een rapport uitbrengen aan hun eigen synodes, elk opgesteld in hun eigen jargon, afkomstig uit het eigen kerkverband, met alle impliciete oordelen die daarbij horen. Rapporteringen en discussies erover, die bovendien belast zijn met problemen van prestige, van de-minste-moeten-zijn, van opgeven van historisch gegroeide belangen en waarden, en van organisaties waarin intellectueel, moreel en sociaal veel is geïnvesteerd, van relaties die er bestaan: beide kerkverbanden zijn intern hecht doortimmerd.

Dat dreig je deels te moeten opgeven, als je dreigt samen te smelten. En dat maakt extra terughoudend.

Op basis-nivo spelen deze laatste factoren een veel geringere rol, en daar kun je dus onbekommerder spreken, samen spreken, samenspreken.

We moesten de zaken laten waar ze horen: op plaatselijk nivo, bij de gemeentes, die, als alles beter zou gaan, of beter zou zijn gegaan, met elkaar moeten optrekken. Volgens het 'hiërarchisch model' zouden deze gemeentes als het ware van de ene dag op de andere in één kerkverband zitten, zonder elkaar te kennen.

Volgens een 'basis-model' zou het werk van de kennismaking, van de aftasting van verschillen en overeenkomsten, van de gewenning aan elkaar, van het gehoor geven aan de plicht tot vereniging met elkaar moeten beginnen én blijven in de plaatselijke gemeentes.

Dat moet dus niet in de vorm van kanselruil, of via kerkeraden-overleg, om te beginnen: dat is al één echelon te hoog in het 'hiërarchisch model'.

Nee, leden van een plaatselijke gemeente van de CGK en leden van een plaatselijke gemeente van de GKV, en misschien ook nog van een, plaatselijk, van de omstandigheden afhankelijk te kiezen, nederlands gereformeerde gemeente, zouden eens bij elkaar te kerk moeten gaan: onbekendheid, schrik, waanideeën, argwaan, introvertie zouden dan kunnen afnemen; er zouden gezamenlijk bijbelstudieverenigingen moeten komen voor ouderen en jongeren, gespreksgroepen, liturgische en boekbesprekingen georganiseerd, en dat alles tussen leden van de plaatselijke gemeentes, overigens georganiseerd in twee, of meer, kerkverbanden.

Dat alles kan, in een volgend stadium, begeleiden en gestimuleerd worden door de kerke-

raden van de betrokken gemeentes. Het 'hiërarchisch model' kan dan (pas) het 'basis-model' aanvullen, door begeleiding en stimulering van gemeentelijke inspanningen. En zo kan misschien plaatselijk een vereniging tot stand komen van een CG-gemeente en een GV-gemeente.

In die tussentijd kan het kerkverband, door niet meer vrijwel het monopolie van de correspondentie te bezitten, naar beneden, in de verschillende echelons, dergelijke plaatselijke kontakt-oefeningen aanbevelen.

Wanneer dan een vereniging tot stand zal zijn gekomen, zou er een soort 'meldingsplicht' moeten worden afgesproken: er gaat een mededeling uit naar de wederzijdse kerkverbanden waar de gemeentes tot dan toe bij waren aangesloten.

Misschien wordt dan een andere geest vaardig. Vaardig over méér gemeentes in een rayon, om samen te laten gaan, wat samen hoort.

Als het 'hiërarchisch model' kennelijk, volgens C.T., niet heeft gewerkt, en waarom zouden de CGK daar alleen de schuld van dragen?, laten we het eens proberen met het andere 'model'.

L. Wierenga

PERSSCHOUW

God en het lijden

In Evangelisch Commentaar schrijft dr J. Rinzema het volgende over de steeds brandende vraag naar de verhouding tussen God en het lijden. Hij blijkt zich daarbij helemaal te voegen naar de moderne theologie over 'de lijdende God'.

Eén vraag is altijd al het 'enfant terrible' van de theologie geweest. Dat is de vraag naar de verhouding tussen God en het lijden. De oude geloofsleer heeft een *theocratische* Godsvoorstelling. Met het woord 'theocratisch' bedoelen we het geloof in Gods Voorzienigheid, in de natuur en in de geschiedenis, waarmee Hij aan zijn schepping niet alleen het goede, maar ook het kwade toedeelt. Veel mensen hebben door deze leerstelling diepe aanvechtingen gekend. Wanneer men alle ellende in deze wereld ziet, wanneer men ziet, hoe absurd het in deze wereld toegaat, dan is het soms moeilijk te geloven. Filosofen hebben geprobeerd een 'theodicee' te ontwerpen. Met behulp van vernuftige argumenten poogden zij aan te tonen, dat God ondanks de schijn van het tegendeel, toch een liefdevolle Vader is, die alles wat geschiedt 'ten goede werkt'. Maar speculatieve redeneringen kunnen aan het hart geen rust geven. Ten diepste kan de mens in zijn fundamentele geschokt worden, wanneer hij zichzelf die overoude vraag stelt: *Hoe valt het geloof in een almachtige Vader, die tevens liefdevol is, te rijmen met alle ellende, die wij in de wereld waarnemen?*

Een geloof, dat deze vraag verdringt of ontkent, is een tot in de diepste kern van haar bestaan bedreigd geloof en het draagt de kiem van de zelfontbinding in haar binnenste.

In vroegere eeuwen schijnen mensen zich gemakkelijker in hun beklagenswaardige lot

ADVERTENTIE

EEN GEWICHTIG PROBLEEM?

Onze geheel plantaardige vermageringstabletjes lossen dit probleem volledig op!
Kuur voor een maand
f 20,—.

DROGISTERIJ SIKKING

BARREVOETESTRAAT 5
2011 WL HAARLEM
Tel. 023-312882/324606
Postgiro 190609

te hebben geschikt, dan dit het geval is met de mondige mens van de 20e eeuw. Tal van kerklieders uit de 17e en 18e eeuw vertolken een gevoel van zelfvertrouwen, dat voor ons steeds moeilijker na te voelen is. Zij zongen 'Beveel gerust uw wegen al wat u 't harte deert' en Gij hebt o albesturend Koning, de plaats bepaald van ieders woning' en zij hadden daar vrede mee.

Maar ook in het Oude Testament lezen wij al over diepe twijfel en aanvechting, wanneer het ging over de rechtvaardiging van het Godsbestuur. In het boek Spreuken lezen wij, dat het de rechtvaardige goed zal gaan en dat het met de goddeloze slecht zal aflopen. Maar het boek Job is één groot protest tegen deze leerstelling uit het Spreukenboek. En in het boek Prediker ontmoeten wij een vorm van cynisme, die haast aan nihilisme doet denken en die in de moderne literatuur nog niet is overtroffen.

Mijn stelling is, dat wij de theocratische Godsvoorstelling moeten prijsgeven. De inhoud van het christelijk geloof is niet een theocratische, maar een *evangelische Godsbeschouwing*.

De wortels van het theocratisch Godsgeloof (d.w.z. het geloof dat God Koning over alles is, en niet alleen het goede maar ook het kwade toedeelt) liggen niet zozeer in de bijbel zelf, als wel in de Godsvoorstellingen van het antieke Midden-Oosten. Voorzover zij ook in de bijbel zelf voorkomt, is zij een 'insluipsel' uit een heidense omgeving. Wij geloven niet in de God van de theocratie, maar in de God van het Evangelie (d.w.z. een God die met ons meelijdt en die met ons meeweent, met Wien wij samen tot sterven en tot opstanding komen).

In de bijbel komen volgens Rinzema dus 'heidense insluipsels' voor. Je moet maar durven! De tegenstelling die hij maakt tussen een theocratische en evangelische Godsvoorstelling lijkt naar niets. Juist als het gaat over 'De Here is koning' lezen we in Psalm 97 over Hem, die de zielen van zijn gunstgenoten bewaart! Theocratie en evangelie. Is het eerste een 'heidens insluipsel'? Het probleem dat dr Rinzema aansnijdt wordt al in Psalm 73 vertolkt. Maar zijn antwoord staat dwars op dat van deze dichter. En passant komt hij ook in strijd met de leer van de kerk van alle eeuwen en huldigt hij de gedachte van het 'Patripassianisme', de leer dat de Vader geleden heeft – loochening van de Drieëenheid, als ketterij door de kerk van alle eeuwen veroordeeld.

Het kan duidelijk zijn dat dr Rinzema een

eeuwen-oud probleem heeft aangesneden. Zijn 'modernistische' oplossing wijzen we af, maar daarmee is de moeite die in al deze vragen ligt niet opgelost. Al in 1979 schreef prof. dr G. Th. Rothuizen over dezelfde materie: 'Er zijn dingen, waarvan ik ook in een hiernamaals, ook in de hemel, ook door God niet wens te horen waarvoor ze goed waren. Zó godvergeten slecht en gruwelijk kwamen ze bij mij over'. Hij noemt dan het voorbeeld van een jongetje dat een vogel wilde redden, door het ijs zakte en zelf verdronk. Waarop hij dit commentaar geeft: 'Zo'n berichtje onderga ik als totaal zinloos en als zo intens gemeen, dat ik nimmer wens te horen, waarvoor zoiets goed geweest zou kunnen zijn en ik denk dat God garant wil zijn in eigen persoon dat ik dat nooit te horen krijg omdat het, inderdaad, nergens goed voor is'.

Laten we nu in ons eigen blad nog eens het commentaar van prof. dr J. Douma op deze uitspraak van prof. Rothuizen mogen citeren (uit De Reformatie van 24 maart 1979):

'Hoe ik dan zou reageren, weet ik niet.

Ik zou verbitterd kunnen reageren, zoals Naomi deed. De Almachtige heeft mij kwaad aangedaan, zei ze (Ruth 1,20).

Ik zou berustend kunnen reageren, zoals Eli deed. De HERE doe wat goed is in zijn ogen, zei hij (1 Sam. 3,18). Ook al wist hij dat zijn beide zoons op één dag zouden sterven.

Ik zou ootmoedig kunnen reageren, zoals de dichter van Psalm 39 deed. Hij was verstomd en deed zijn mond niet open, en wist dat zijn kastijding van God zelf kwam. 'Gij zelf hebt het gedaan' (vs 10).

Ik zou verheven kunnen reageren, zoals Job het deed, die al z'n tien kinderen verloor en toch nog zei: 'De HERE heeft gegeven, de HERE heeft genomen, de naam des HEREN zij geloofd' (Job 1,21). Misschien zou ik, evenals hij, kort daarop toch mijn geboortedag vervloeken (Job 3).

Ik zou roemend kunnen reageren vanuit het vaste geloof dat God alle dingen doet mede-werken ten goede voor hen die Hem liefhebben en die volgens zijn voornemen geroepen zijn (Rom. 8,28).

Maar hoe ik ook zou reageren – ik hoop er in elk geval voor bewaard te blijven dat ik God er buiten zou laten. Dat heeft niemand in de bijbel gedaan, geen Naomi en geen Job. Ook als Job zijn geboortedag verwenst, twist hij nog met God.

Mocht het mij zwart voor de ogen worden, dan hoop ik mij wel Paulus en niet Rothuizen te herinneren'.

Douma eindigt met de woorden: 'Ik hoop aan

banden gelegd te worden door wat de apostel zegt over de pottbakker die met het leem doet wat hij wil. En ook door wat Paulus belijdt over ondoorgrondelijke beschikkingen en onnaspeurlijke wegen (Rom. 9,20 v.v.; 11,33)'. Douma had er al eerder op gewezen dat ondanks de schuld van de duivel en onszelf voor alle ellende, God 'gelukkig' de hand in alle lijden heeft. Hij wees daarbij op Hand. 4,28: 'Inderdaad zijn in deze stad vergaderd tegen uw heilige knecht Jezus, die Gij gezalfd hebt, Herodes zowel als Pontius Pilatus met de heidenen en de volken van Israël, om te doen al wat uw hand en uw raad te voren bepaald had, dat geschieden zou'.

Terecht onderstreepte Douma de laatste zin-

snede. God de Heer regeert! Theocratie ten dienste van het evangelie! W. G. de Vries

GOED/KOPIE VAKANTIE
IN EIGEN SFEER?

ADVERTENTIES OVER
RUIL
HUUR
VERHUUR

vindt of plaatst U in onze
ruil- of verhuurgids.

Vraag eens een
GRATIS verhuurgids!

BURO

R E F O

Vakantie-advertentie-centrale
voor de Gereformeerde Gezindte
Tel. 01749-12815 (v.d. Kooij)

dr. W.G. de Vries

het ene Woord en de vele sekten

Een greep uit de inhoud:

Wat zijn sekten? – De Pinksterbeweging in het licht van Gods Woord – Het duizendjarig rijk – Het 'herstel' van Israël – Hoe hanteren wij de bijbel? – Wat zegt de bijbel over de hel en de ziel? – De hemel is een bepaalde plaats – De eenheid der heilsgeschiedenis (K. Schilder).
Met uitgebreid tekstregister.

het
ene Woord
en de
vele sekten

dr. W.G. de Vries

Enkele citaten uit de recensies:

'Hoe moeilijk vinden velen het niet om in een gesprek met sekteleden te weerleggen wat deze verkondigen. / Het boek van dr. De Vries is in dit opzicht een goede handreiking . . . Het toont verbanden en lijnen in de bijbel' (A. P. Wisse, Nederlands Dagblad).

'In alle opzichten een leerzaam boek dus, dat waard is om bestudeerd te worden' (ds. W. Vreugdenhil, Geref. Kerkblad).

'Twijfel in het geloof is begrijpelijk, maar moet wel bestreden worden. Daar wil dr. De Vries met dit boek bij helpen' (G. J. Breuker, Friesch Dagblad).

'Dr. De Vries laat steeds helder zien dat de éénheid van de Schriften bepalend is. / Daarom zijn we dankbaar voor de herpublicatie van het opstel van Schilder én voor de publicatie van het boek van De Vries' (Ds. C. J. Smelik, De Reformatie).

gebonden, 200 pagina's f 24,10

Verkrijgbaar bij de boekhandel en bij

Oosterbaan & Le Cointre b.v.

Postbus 25 - 4460 AA Goes - Telefoon 01100 - 15591